

Кучик О.С.,* Чабан І.**

ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ В ШОТЛАНДІЇ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНИЙ СТАН

In the past Scotland was an independent country, but it lost its independence after the English conquest. Despite this, the national movement in Scotland does not stop fighting. In 2007 the Scottish National Party won the elections. The SNP promised to hold a referendum in support of independence or greater autonomy of Scotland within the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland.

У сучасному світі кількість конфліктів, в тому числі на етнічному ґрунті, невпинно зростає. Крім того, змінюється і характер та особливості перебігу цих конфліктів. Дедалі більша кількість їх набуває політичного забарвлення. У західній соціології викристалізувався напрям, який намагається пояснити причини національних рухів економічними, етнокультурними і психологічними чинниками. Визначний представник цього напрямку Дж. Ротшильд пояснює причини національних рухів «політизацією етнічності», тобто перетворенням її з психологічної, культурної та соціальної величини у політичну з метою збереження специфічних етнокультурних рис. Але цих етнокультурних рис недостатньо, на думку Дж. Ротшильда, для мобілізації етносу в політичну спільноту. Для цього потрібна, по-перше, еліта, яка має певні (релігійні, економічні, соціальні та політичні) інтереси і здатна мобілізувати етнічну групу в організований рух; по-друге, суперництво між елітами через порівняно обмежений доступ до розподілу ресурсів, цінностей і влади в суспільстві [2]. Такої точки зору дотримуються і П. Брасс, У. Колін, П. Редер.

Таку «політизацію» етнічного конфлікту можна спостерігати і в Шотландії. Витоки цього конфлікту варто шукати в далекому минулому. У країні було багато шансів стати процвітаючою, розвиненою незалежною державою. Проте вони наштовхнулися на прагнення англійських володарів захопити ці землі.

Основне питання, на яке хотілося б знайти відповідь, полягає в тому, чи має Шотландія шанси в майбутньому здобути незалежність. Для цього варто розглянути історію об'єднання Шотландії з Англією, визначити, чи має країна власну самобутність: мову, культуру, традиції, історію, а також, чи здатна вона стати економічно самостійною державою. Слід звернути увагу на те, наскільки розвиненим в країні є національний рух, і чи користується він підтримкою серед населення. Але найбільш важливе питання полягає в тому, чи вдасться Шотландії стати однією з небагатьох країн, які здобули свою незалежність мирним шляхом, не вдаючись до зброї, кровопролиття і жорстоких методів боротьби.

Шотландія має довгу і складну історію. Ця країна намагається відстояти свою незалежність протягом багатьох століть – від римського завоювання Британії, коли сучасні шотландські землі на довгий час стали колонією Риму, і до теперішнього її статусу частини Великобританії.

* кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби Львівського національного університету імені Івана Франка

** аспірант кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби Львівського національного університету імені Івана Франка

У стародавні часи Шотландію населяли пікти і галли, у V-VI ст. туди з Ірландії прийшли скотти, які і дали назву цій місцевості (країна скоттів). Після кількох століть боротьби з піктами в 843 році скоттам вдалося коронувати тут свого короля Кеннета Мак-Альпіна. У XI столітті відбулася соціальна, політична та релігійна революція – шотландський король Малкольм Кенмор, що одружився з англійською принцесою Маргарет, почав англізацію країни, прагнучи ввести англійські традиції і мову. У цей час між країнами встановилися міцні торгівельні зв'язки. До XI століття тут сформувалося Шотландське королівство, яке об'єднувало території, де господарювали кілька могутніх кланів. Після завоювання Англії норманами (у 1066 році) культура Шотландії зазнала впливу французької культури.

Шотландія процвітала до початку XIV століття, поки англійський король Едуард I не вирішив підпорядкувати її англійській короні. Протягом наступних трьох століть, загарячених кривавими війнами, Шотландія залишалася незалежною, але бідною країною. Боротьбу проти англійського панування очолив Роберт Брюс, герой Шотландії, що зійшов на шотландський престол в Скоуконі і розбив англійців при Баннокберні, після чого Англія визнала незалежність Шотландії. У 1371 році було покладено початок династії Стюартів в Шотландії. У 1603 році Англія і Шотландія все ж були об'єднані, але не в результаті війни, а шляхом сходження за допомогою тих, хто бажав знову бачити Англію католицькою, на англійський престол шотландського короля Якова I, сина Марії Стюарт [4].

Чому відбулося це об'єднання? І, найголовніше, як воно відбулося?

Історик Шотландії Фіона Уотсон відзначає два важливі моменти. З боку Шотландії основною причиною були економічні інтереси, зокрема прагнення пробитися на ринки, що належали Англії – перш за все в її колоніях. Щодо Англії, то для неї основним стимулом до об'єднання були політичні інтереси – намагання вирішити таким чином конституційні складнощі, об'єднавши парламенти обох країн [8].

У 1707 році за правління королеви Анни Стюарт – останньої представниці протестантської гілки династії Стюартів – було підписано Акт про особисту унію Англії і Шотландії, у зв'язку з чим і виникло поняття «Великобританія». Основною причиною, через яку Шотландія погодилася на це, були погрози з боку Англії розірвати всі торгівельні і транспортні зв'язки між двома країнами, що, звичайно, мало б катастрофічні наслідки для Шотландії. Англійці ж боялися, що після смерті бездітної королеви Анни Шотландія може опинитися під фактичною владою Франції, яка підтримувала представників католицької гілки династії Стюартів. Відтепер обидві країни мали одного монарха і один парламент. Шотландія зберігала свою Церкву і судову систему. Дві країни було об'єднано, проте народи цих країн ставилися вороже один до одного, і межа, що їх розділяла, стала ще більш чіткою, адже вони у кожному зручному випадку намагалися її підкреслити. 9 з 10 шотландців були проти об'єднання, але без підтримки аристократії вони не мали шансів на успішний опір.

У 1707 році становище у Великобританії було складним з політичної точки зору, адже у Шотландії і Англії була одна королева і два парламенти: у Лондоні та в Единбурзі. Через це в країні виникла конституційна криза, яку можна було вирішити тільки шляхом скасування шотландського парламенту і укладення унії з Шотландією. Крім того, за словами Фіони Уотсон, були й інші причини.

Англія в той час воювала з Францією і вела інші війни на континенті. Її дуже турбувало, що Шотландія може вступити в союз з її ворогами, особливо з Францією, і відкрити другий фронт в тилу у Англії. Це і було рушійним мотивом: прив'язати Шотландію до

Англії політично, щоб вона не могла їй шкодити. Як розповідає історик Фіона Уотсон, в епоху існування Британської імперії шотландці процвітали в рамках імперії і дуже багато зробили для її розширення та зміцнення [8].

В 1714 році на англійський престол зійшла Ганноверська династія, яка не була доброзичливо налаштована до Шотландії та її волелюбного народу.

В Шотландії залишалось багато прихильників поваленої династії Стюартів. Восени 1715 року після сходження на престол Георга I в Шотландії спалахнуло повстання. Остання спроба відновлення династії Стюартів на престолі відбулася в 1745-1746 роках. 16 квітня 1746 року шотландська і англійська армії зустрілися в битві при Куллодені, в трьох милях на схід від Інвернессу, в північній Шотландії. Ця битва стала останнім боєм на території острова Великобританія і останньою спробою Шотландії здобути незалежність [4].

З тих пір Шотландія перебуває у складі Великобританії, не намагаючись стати знову незалежною. Проте, незважаючи на відсутність активних дій, національна ідея в Шотландії не загинула, і патріотично налаштовані шотландці не перестають сподіватися, що в майбутньому житимуть у своїй незалежній країні.

В XIX і XX століттях, коли з'явилися інші імперії та інші ринки, що не належали Великобританії, економічні причини об'єднання стали менш відчутні. XX століття ознаменувалося політичними змінами, втратою імперії та іншими важливими подіями.

В 1999 році лейбористський уряд Тоні Блера знову, після 300 років, дав шотландцям власний парламент. Основною причиною цього було прагнення уряду зменшити невдоволення шотландців своїм становищем. Проте наслідки виявилися абсолютно протилежними – такий крок лише підбадьорив націоналістів, і вони почали ще сміливіше вимагати незалежності Шотландії.

З початку 2000 року вплив націоналістів у Шотландії посилюється. У 1934 році в результаті злиття Національної партії Шотландії і Шотландської партії утворилася Шотландська національна партія – лівоцентристська політична партія Великобританії, яка виступає за незалежність Шотландії, найбільша партія в парламенті Шотландії.

Вперше ШНП отримала місця в парламенті в 1945 році. Друга перемога на виборах була здобута в 1967 році, а апогеєм впливу партії стали 1970-ті роки, коли ШНП отримала майже третину всіх голосів в Шотландії. Після введення в 1999 році на території Шотландії «гомруля» – самоврядування, партія перейшла в опозицію до коаліції Шотландської робочої партії і ліберал-демократів у шотландському парламенті.

У ШНП існує досить активне молодіжне крило «Молоді шотландці за незалежність», студентське крило «Федерація студентів-націоналістів», а також профспілкова група. Видається фінансована партією щомісячна газета «The Scots Independent».

Політика партії базується на європейській соціал-демократії. У програмі декларується прихильність до одностороннього ядерного роззброєння, прогресивного оподаткування, підтримка освітніх грантів для студентів вузів і т. д. Проте найголовнішим є те, що партія закликає до створення незалежної шотландської держави, повноправного члена Європейського союзу.

За підсумками виборів 2007 ШНП завоювала більшість (47 з 127 місць) у парламенті Шотландії, а також 6 з 59 «шотландських» місць у парламенті Великобританії. Згідно з нормами закону вона отримала право сформувати уряд в Единбурзі. Першим міністром був призначений лідер партії Алекс Салмонд [10].

Символічно, що якраз у 2007 році, а саме – 1 травня – у країні святкували 300-ту річницю об'єднання Англії та Шотландії і створення Великобританії.

Після виборів Алекс Салмонд оголосив про початок громадських консультацій щодо питання про подальший статус регіону у складі Сполученого Королівства. Одним з перших політичних кроків нового уряду стала пропозиція провести референдум про незалежність Шотландії.

Всі інші партії, що увійшли до складу парламенту, виступили проти такого кроку. На їхню думку, незалежність Шотландії матиме згубні наслідки для економіки регіону і створить ситуацію нестабільності у суспільстві.

30 листопада 2009 року уряд Шотландії опублікував 176-сторінковий документ («Білу книгу») про конституційне майбутнє країни. На думку Шотландської національної партії референдум про незалежність Шотландії від Великобританії повинен був бути проведений вже у 2010 році, тобто до наступних регіональних виборів 2011 року.

З урахуванням політичної ситуації голова виконавчої влади Шотландії був змушений пом'якшити свої вимоги і включити до тексту «Білої книги» різні варіанти статусу Шотландії.

Вони включають в себе збереження нинішнього статусу автономії, при якому Шотландія має право прийняття незалежних рішень в питаннях соціальної сфери, освіти, транспорту; розширення цієї автономії і наданні додаткових повноважень шотландським органам влади; повну незалежність Шотландії від Сполученого Королівства.

У «Білій книзі» також був приведений приблизний текст питання про незалежність, який, можливо, буде винесено на референдум у разі його проведення.

«Чи згодні ви, чи ні з тим, що уряд Шотландії повинен провести переговори з урядом Сполученого Королівства про те, що Шотландія має стати незалежною державою», – так звучить формулювання, запропоноване для бюлетенів референдуму [6].

Однак провести свою ідею через місцевий парламент Салмонду буде нелегко. У націоналістів всього 47 мандатів, а для прийняття будь-якого рішення потрібно як мінімум 65 голосів.

Варто згадати і про англійських націоналістів, які дедалі більше незадоволені існуючим становищем. Мова йде про так звані «шотландські» закони, наприклад, скасування плати за навчання в університетах та безкоштовний догляд за людьми похилого віку. Деякі жителі Англії вважають, що ці поступки шотландці отримують за їхній рахунок.

З іншого боку, Салмонд закликає розділити бюджети країн, а головне – віддати Шотландії контроль над запасами нафти і газу в Північному морі. На думку першого міністра, в цьому випадку Шотландія посіла б за рівнем добробуту третє місце в Європі, і шосте – в світі.

Проте сама ідея повного відділення Шотландії серед її жителів не надто популярна – її підтримує лише третина населення. Навіть якщо припустити, що референдум відбудеться, і шотландці проголосують за незалежність, попереду будуть довгі і непрості переговори з Лондоном і Брюсселем.

Публікація планів проведення референдуму змусила інші партії включитися в обговорення питання про розширення повноважень Единбургу.

У Вестмінстері цю ідею підтримали, без сумніву, тому, що лейбористам потрібні були голоси шотландських виборців. І цей тиск, у свою чергу, дозволяв спокійно і виважено обговорювати економічні аспекти розширення шотландської автономії.

Напередодні травневих виборів лейбористи переконували шотландців, що без щорічних субсидій в 11 млрд. фунтів стерлінгів, що виділяються Лондоном, шотландська економіка швидко занепаде. Питання полягає в тому, наскільки більш широкі автономні права зможуть зменшити залежність Шотландії від регулярних фінансових вливань і створити умови для більш динамічної і життєстійкої економіки.

Націоналісти розуміють, що оприлюднений проект навряд чи закінчиться референдумом у найближчому майбутньому. Але Салмонд так само добре розуміє, що отримання незалежності – це процес, а не подія, і розраховує протягом першого терміну в якості першого міністра переконати шотландців в тому, що йому і його партії можна довіряти. А вже потім можна буде викласти аргументи на користь ще більшої автономії і, в кінцевому підсумку, повної незалежності Шотландії.

Головна перевага Салмонда – це відсутність виразної опозиції його планам. Лейбористи з моменту свого приходу до влади вважали за краще закривати очі на те, що відбувається в Шотландії і не намагалися взятися за вирішення економічних проблем. На тлі динамічної та яскравої Шотландської Національної Партії шотландські лейбористи виглядають зношеною політичною машиною.

У результаті Лондон, швидше за все, відреагує наданням Единбургу нових повноважень. Але це ризикована тактика, адже більш широка автономія напевно ще більше розв'яже руки націоналістам [7].

Питання про незалежність Шотландії зараз є актуальним як ніколи. Причиною цього є те, що референдум, який обіцяла провести ШНП, мав відбутися через рік після опублікування 30 листопада 2009 року «Білої книги», тобто наприкінці 2010 року. Звичайно, його можна було б провести і пізніше, але навесні 2011 року в Шотландії відбудуться нові регіональні вибори, і результати їх важко передбачити. Тим більше враховуючи той факт, що на попередніх виборах націоналісти перемогли із незначною перевагою. Якщо їм вдасться втримати владу в своїх руках, питання про референдум потрібно буде вирішити якнайшвидше – або відкласти його проведення, або все ж здійснити всенародне голосування.

Як бачимо, Шотландія має не лише довгу історію і багату культуру, але і національну свідомість – найголовнішу ознаку кожної нації, що дає можливість зробити висновок про її самобутність, а, отже, про її право мати власну незалежну державу. Взагалі це питання не повинно було б викликати сумнівів, адже Шотландія в минулому була незалежною, і хоча її об'єднання з Англією відбулося на добровільних засадах, таким самим добровільним мав би бути і вихід з Об'єднаного Королівства.

Шотландія має для цього усі необхідні умови. Хоча найважливішою умовою, звичайно, була б здатність її економіки існувати і розвиватися самостійно, без допомоги з боку Англії. Це питання складне і суперечливе, проте якби Шотландія змогла раціонально використати свої ресурси і розробити план розвитку економіки з поступовим її переходом від залежного до самостійного стану, можливо, їй би вдалося стати процвітаючою країною. Звичайно, економічні зв'язки з рештою Великобританії мають велике значення для країни, але ці зв'язки потрібно було б підтримувати вже на міждержавному рівні, наприклад, в рамках спільного ринку. Крім цього, Шотландія у випадку здобуття незалежності претендувала б на членство в ЄС і зрештою таки стала б однією з країн Європейського Союзу. В такому випадку її економіка мала б значно більше шансів на подальший успішний розвиток.

На нашу думку, надзвичайно важливим є те, що Шотландія намагається здобути свою незалежність мирним шляхом. Політизація етнічності, про яку згадувалося вище, призвела до виникнення і значного посилення національного руху в країні. Як бачимо, його діяльність вже має певні результати, адже прихід до влади ШНП – це вже великий крок вперед назустріч самостійності. Важливо, що Шотландія, маючи приклад своїх сусідів-ірландців, не використовує їхні методи боротьби, зокрема терористичні акти. Звичайно, у сучасному світі багато невизнаних націй вдаються до збройної боротьби, до тероризму,

не маючи інших засобів привернути увагу світової громадськості. Але Шотландія пішла шляхом мирного вирішення питання про свою незалежність. Можна сподіватися, що Лондон все ж піде на поступки і хоча б трохи розширить повноваження Единбургу. В протилежному випадку може виникнути небезпека радикальних дій з боку шотландських націоналістів, які почнуть наслідувати інші етноси, такі як ірландці чи курди, переймаючи в них методи боротьби. Цьому лише сприятиме історична пам'ять шотландського народу про його видатних героїв – Роберта Брюса, Вільяма Воллеса та інших великих шотландців, які стали втіленням національної ідеї Шотландії та її боротьби за незалежність.

На сучасному етапі важко сказати, яких результатів досягне шотландський національний рух та скільки часу потрібно для здобуття країною незалежності. Проте в тому, що це все ж таки відбудеться, не варто сумніватися. Якщо Шотландія отримає незалежність мирним шляхом, це стане прикладом для інших бездержавних націй, і вони, можливо, теж перенесуть свою боротьбу з поля битви в сферу політики, якщо це дозволять їм зробити інші сторони конфлікту. Проте такий прецедент не відповідає інтересам тих держав, територія яких є потенційною територією майбутніх незалежних держав, створених сучасними бездержавними етносами, тому шотландцям доведеться докласти ще немало зусиль задля здійснення своєї національної мрії.

Література

1. Бондаренко Д. Шотландия хочет независимости. [Електронний ресурс] // Сайт газеты Экономические известия. – Режим доступу: <http://world.eizvestia.com/full/4186556>.
2. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політологія: Навч. посіб. – 6-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 309 с.
3. Еремина Н.В. Проблема статуса Шотландии в 90-е годы XX века. – СПб., 2005. – 191 с.
4. История Шотландии. [Електронний ресурс] // Сайт Европа – путеводитель по странам европы. Режим доступу: <http://www.paneuro.ru/main/scotland/history>.
5. Репа Я. Великобритания – 300 лет, но этому мало кто рад. [Електронний ресурс] // Сайт Русской службы Би-би-си (BBC Russian). – Режим доступу: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/international/newsid_6267000/6267619.stm.
6. Смотров А. Начались консультации о статусе Шотландии в составе Великобритании [Електронний ресурс] // Сайт РИА Новости. – Режим доступу: <http://www.rian.ru/politics/20070814/71450809.html>.
7. Смотряев М. Независимость Шотландии: трюк или реальность? [Електронний ресурс] // Сайт Русской службы Би-би-си (BBC Russian). – Режим доступу: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/uk/newsid_6947000/6947242.stm.
8. Ставиская Н. Великобритании исполнилось 300 лет. [Електронний ресурс] // Сайт Русской службы Би-би-си (BBC Russian). – Режим доступу: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/international/newsid_6612000/6612913.stm.
9. Шотландия высказалась против унии и планирует независимость. [Електронний ресурс] // Сайт WWII.RU – Режим доступу: <http://www.wwii.ru/index.php/forum.html?func=view&catid=12&id=120>.
10. Шотландская национальная партия [Електронний ресурс] // Сайт Википедии. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Шотландская_национальная_партия.
11. Шотландский лидер хочет референдума о независимости. [Електронний ресурс] // Сайт Delfi. – Режим доступу: <http://rus.delfi.ee/daily/abroad/shotlandskij-lider-hochet-referenduma-o-nezavisimosti.d?id=17284928&com=1>.